

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ปัจจุบันสถานการณ์การกลั่นแกล้ง (Bully) ของนักเรียนในสถานศึกษาเป็นปัญหาสำคัญที่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้น ในปี พ.ศ.2561 กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข รายงานว่า ประเทศไทยมีสถิติเด็กถูกกลั่นแกล้งรังแกในสถานศึกษาปีละกว่า 600,000 คน จัดอยู่ในอันดับที่ 2 ของโลก โดยนักเรียนในกลุ่มที่มีครอบครัวที่ใช้ความรุนแรง หรือป่วยเป็นโรคทางจิตเวช มักจะเป็นผู้รังแก ส่วนนักเรียนในกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการถูกรังแกสูงคือ กลุ่มที่มีพัฒนาการช้า เด็กพิเศษ หรือกลุ่มเพศทางเลือก (องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย, 12 ตุลาคม 2561) ทั้งนี้ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO (2019) รายงานผลการศึกษาการใช้ความรุนแรงและกลั่นแกล้งรังแกในสถานศึกษาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก 144 ประเทศ พบว่า นักเรียน 1 ใน 3 คน ถูกเพื่อนกลั่นแกล้งในสถานศึกษา ทั้งการกลั่นแกล้งทางด้านร่างกายและจิตใจซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต คุณภาพชีวิต และผลการเรียนของนักเรียนที่ถูกกลั่นแกล้ง

ด้วยเหตุนี้ UNESCO จึงจัดทำโครงการรณรงค์ความปลอดภัยในการเรียนรู้ (Safe to Learn) เพื่อยุติการใช้ความรุนแรงในสถานศึกษา ซึ่งการป้องกันและยุติการกลั่นแกล้งรังแกในสถานศึกษาสามารถทำได้หลายแนวทาง ไม่ว่าจะเป็นการใช้มาตรการทางกฎหมาย การกำหนดนโยบายของโรงเรียน การจัดทำหลักสูตร และการจัดกิจกรรมทั้งการให้คำปรึกษา การบำบัด และกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นต้น โดยการป้องกันการกลั่นแกล้งจะต้องสร้างความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การเห็นคุณค่าในตนเอง และทักษะการสื่อสารให้แก่ นักเรียน ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกทางความรู้สึก การรับรู้ และความขัดแย้งภายในจิตใจ กิจกรรมศิลปะจะช่วยให้เกิดการสำรวจความรู้สึกของผู้กลั่นแกล้งและผู้ถูกกลั่นแกล้งผ่านกระบวนการทำงานสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถเสริมสร้างพัฒนาการและบรรเทาปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ และพฤติกรรมได้เป็นอย่างดี (ทวิศักดิ์ สิริรัตนธาดา, 2550; The University of Iowa Injury Prevention Research Center, 2019) กิจกรรมศิลปะจึงมีความเหมาะสมต่อการนำมาใช้ในการเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในความรู้สึกของตนเอง และสร้าง

ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือสื่อสารความรู้สึก อันจะก่อให้เกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่น และป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียน ซึ่งมีความสำคัญต่อการสร้างให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ของทุกคนโดยปราศจากการกลั่นแกล้งรังแก

การกลั่นแกล้ง (Bully) เป็นการแสดงพฤติกรรมเชิงลบเพื่อทำให้ผู้อื่นเกิดความเจ็บปวดหรือหวาดกลัว (Cambridge University Press, 2019) ศูนย์การต่อต้านการกลั่นแกล้งรังแกแห่งชาติ ประเทศออสเตรเลีย (Alannah & Madeline Foundation, 2019) แบ่งพฤติกรรมการกลั่นแกล้งเป็น 4 ประเภท คือ 1) การกลั่นแกล้งทางร่างกาย (Physical bullying) ประกอบด้วย การทุบตี การเตะ ต่อย ซึ่งจะส่งผลทางร่างกายในระยะสั้นและระยะยาว 2) การกลั่นแกล้งทางคำพูด (Verbal bullying) ประกอบด้วย การพูดล้อเลียน การเสียดสี หรือพูดเหยียดเพศ 3) การกลั่นแกล้งทางสังคม (Social bullying) ในบางครั้งมีลักษณะการกลั่นแกล้งแบบแอบแฝง เช่น การสร้างข่าวลือ การทำท่าทางล้อเลียนให้อึดอัดใจ และการไม่ให้เข้าร่วมกลุ่ม และ 4) การกลั่นแกล้งทางไซเบอร์ (Cyber bullying) เป็นรูปแบบการแสดงพฤติกรรมการกลั่นแกล้งโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เว็บไซต์ และช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ เช่น การส่งข้อมูลในการกลั่นแกล้งผู้อื่นผ่านทางอีเมลหรือการเผยแพร่ในสังคมออนไลน์ รวมถึงการเข้าระบบออนไลน์ของผู้อื่นเพื่อสร้างให้เกิดความเสียหาย ผลของการถูกกลั่นแกล้งรังแกทำให้นักเรียนที่ตกเป็นเหยื่อเกิดความวิตกกังวล ทุกข์ใจ จนไม่อยากมาโรงเรียน และมีแนวโน้มที่จะคิดฆ่าตัวตายสูงขึ้น ดังนั้น การสร้างความรู้สึกปลอดภัยในโรงเรียน (Feeling safe in school) ซึ่งเป็นการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อพัฒนาการของผู้เรียน สนับสนุนให้ผู้เรียนเรียนรู้บทบาทหน้าที่ในการเป็นสมาชิกของสังคม (Stephen Hyman, 2012) จึงมีความสำคัญต่อการสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) ของผู้เรียน ซึ่งจะส่งผลให้สามารถป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนได้

การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะประเภทต่าง ๆ เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความสงบในจิตใจ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ที่จะควบคุมอารมณ์ของตนเอง เกิดทักษะทางสังคม และสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง การรับรู้ความสามารถของตนเอง รวมถึงการปรับตัวในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ (Coholic, 2011) สอดคล้องกับ Ozcan, Bilgin, & Eracar (2011) ที่พบว่า การแสดงออกทางศิลปะประเภทต่าง ๆ สามารถพัฒนาความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่นให้แก่เด็กนักเรียนได้ ด้วยเหตุนี้ การใช้กิจกรรมศิลปะจึงสามารถสร้างความตระหนักรู้ในตนเองและพัฒนาความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งจะนำไปสู่การป้องกันการกลั่นแกล้งรังแกกันของนักเรียนได้ ดังที่ศูนย์วิจัย Injury prevention มหาวิทยาลัยไอโอวา สหรัฐอเมริกา ได้จัดกิจกรรมการป้องกันการกลั่นแกล้งโดยใช้ศิลปะเป็นฐาน

(Art-based bullying prevention activities) โดยใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อสร้างวัฒนธรรมการไม่ใช้ความรุนแรง ฝึกความอดทน และความรู้สึกเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (The University of Iowa Injury Prevention Research Center, 2019) ศิลปะจึงมีบทบาทเป็นสื่อการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ และแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันของนักเรียน (สริตา เจือศรีกุล, 2559) สอดคล้องกับเป้าหมาย 4 เสาหลักทางการศึกษา (The four pillars of learning) (UNESCO, 2016) ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้เพื่อการอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) เป็นการเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน หลักการประชาธิปไตย มีความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสมานฉันท์

การใช้กิจกรรมศิลปะในการเรียนรู้สามารถสร้างความตระหนักรู้ในตนเองและสร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันของนักเรียนซึ่งจะส่งผลต่อการป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้กิจกรรมศิลปะพบว่า ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ส่วนการใช้กิจกรรมศิลปะพัฒนาอารมณ์และแก้ไขปัญหาทางจิตใจจะมุ่งเน้นในกลุ่มที่มีความต้องการเป็นพิเศษในรูปแบบของศิลปะบำบัด งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนาแนวทางการพัฒนากิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา เพื่อให้ครู ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้ในการป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียน เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้สำหรับทุกคน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาที่ควรจะเป็น
3. เพื่อประเมินและนำเสนอแนวทางการพัฒนากิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

คำถามการวิจัย

1. สถานการณ์การกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในปัจจุบันและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์เป็นอย่างไร
2. รูปแบบกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาควรมีแนวทางและรูปแบบอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน คือ ขอบเขตด้านประชากร ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา และขอบเขตด้านเนื้อหา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาที่ศนะของครูทัศนศิลป์จากโรงเรียนระดับประถมศึกษา เป็นอาจารย์ประจำโรงเรียน สอนรายวิชาทัศนศิลป์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มีประสบการณ์การสอนทัศนศิลป์ไม่ต่ำกว่า 3 ปี

ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาศิลปะ ด้านศิลปะบำบัด ด้านจิตวิทยาเด็ก และด้านการออกแบบสื่อการเรียนรู้

2. ขอบเขตด้านประเด็นที่ศึกษา

ศึกษาสถานการณ์การกลั่นแกล้งและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาในทัศนะของครูทัศนศิลป์ และความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนากิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดแนวทางการพัฒนา กิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการพัฒนากิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้ง หมายถึง แบบแผนที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบ ตามหลักการ และแนวคิด โดยประกอบด้วยกระบวนการที่สามารถนำไปพัฒนากิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

สื่อการเรียนรู้ หมายถึง ตัวกลางหรือช่องทางในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ จากแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียน และทำให้เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้ศิลปะเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้ง หมายถึง การเรียนรู้องค์ความรู้ทางด้านศิลปะเพื่อป้องกันการแสดงพฤติกรรมเชิงลบเพื่อทำให้ผู้อื่นเกิดความเจ็บปวดหรือหวาดกลัว

ป้องกัน หมายถึง การกั้นไว้เพื่อให้เกิดความต้านทานหรือคุ้มครองไม่ให้เกิดการกลั่นแกล้งของนักเรียนระดับประถมศึกษา

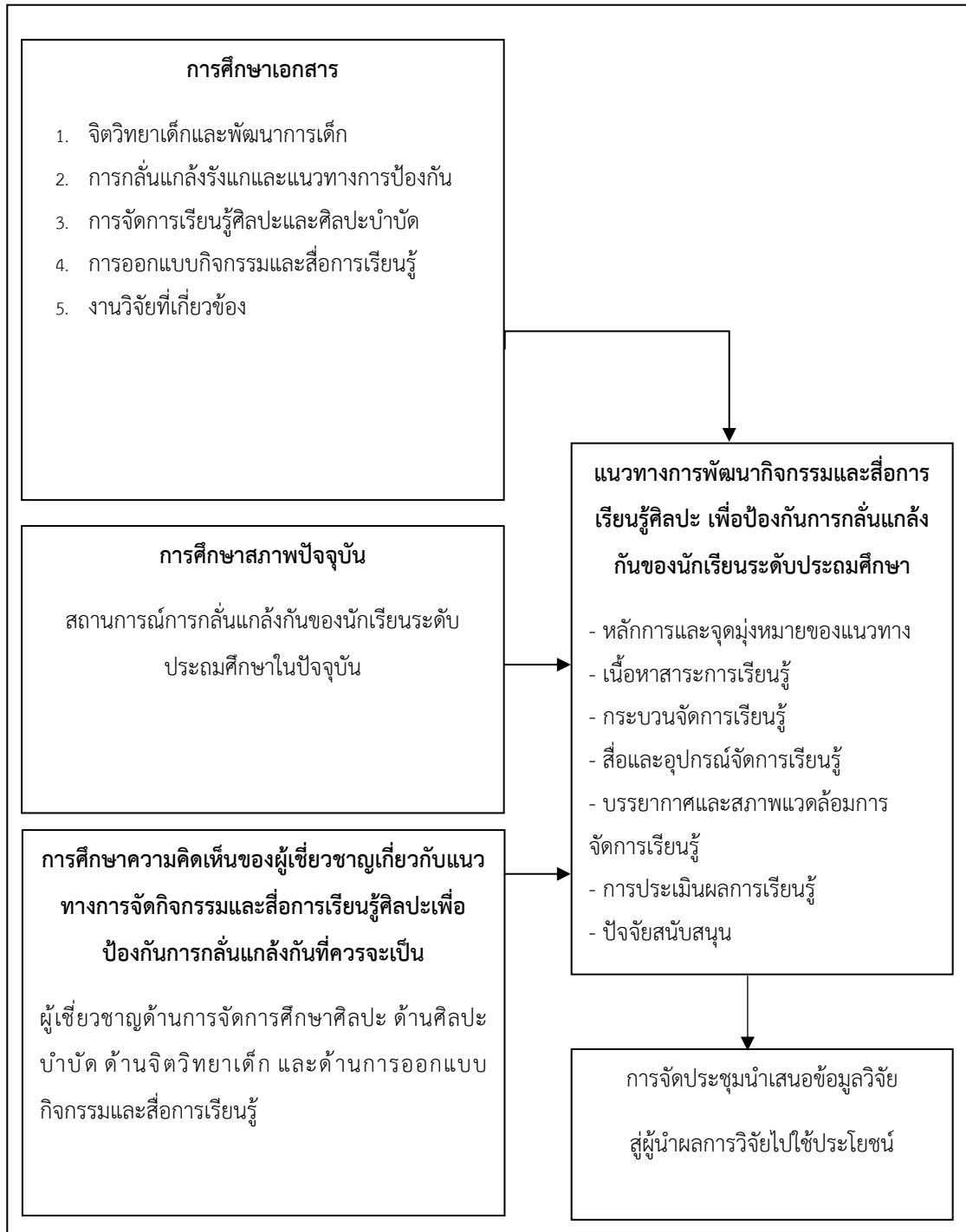
การกลั่นแกล้ง หมายถึง การแสดงพฤติกรรมเชิงลบเพื่อทำให้ผู้อื่นเกิดความเจ็บปวดหรือหวาดกลัว ซึ่งพฤติกรรมการกลั่นแกล้งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ การกลั่นแกล้งทางร่างกาย การกลั่นแกล้งทางคำพูด การกลั่นแกล้งทางสังคม และการกลั่นแกล้งทางไซเบอร์

นักเรียนระดับประถมศึกษา หมายถึง นักเรียนที่เรียนอยู่ในระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐาน สามารถอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ และมีความสามารถประกอบอาชีพตามควรแก่วัย ใช้เวลาเรียน 6 ปี โดยแบ่งเป็น 2 ช่วงชั้น คือ ช่วงประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 3 เรียกว่าประถมศึกษาตอนต้น และช่วงประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 เรียกว่า ประถมศึกษาตอนปลาย ซึ่งกำหนดให้สามารถเข้าเรียนตอนอายุครบ 6 ปีบริบูรณ์ และไม่ช้ากว่าอายุครบ 8 ปีบริบูรณ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ได้แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมและสื่อการเรียนรู้ศิลปะเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อป้องกันการกลั่นแกล้งกันของนักเรียนระดับประถมศึกษา

กระบวนการทำวิจัย

แผนภาพที่ 1 กระบวนการทำวิจัย